

**Salmedin Mesihović / Amra Šaćić, *Historija Ilira*,
Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo 2015, 365.**

Nekoliko istraživača, u drugoj polovini prošlog stoljeća i s početka XXI stoljeća, objavili su djela koja tretiraju historiju Ilira. U svim tim pokušajima, historija Ilira ostala je nepotpuna, nedorečena i nadasve nije iskazan značaj ilirskog etnosa koji je nastanjivao prostor od jugoistočne Slovenije do sjeverne Albanije. Stoga, knjiga autorâ prof. dr. Salmedina Mesihovića i mr. Amre Šaćić pod naslovom *Historija Ilira* predstavlja vrijedno sintetsko djelo, bazirano na pisanim i materijalnim izvorima, kao i na relevantnoj literaturi iz područja ilirske i rimske historije.

Knjiga se sastoji od uvoda, šest poglavlja koja sadrže 77 podnaslova, a poslije svakog podnaslova ili nekoliko podnaslova navedena je bibliografija. Na kraju knjige je dat abstrakt na engleskom jeziku, recenzije akademika prof. dr. Rajka Bratoža i doc. dr. Milana Lovenjaka, te registar osnovnih pojmova.

U *Uvodu* (str. 9-12) knjige autori govore o terminološkim odrednicama „ilirski“ i „ilirsko“, o njihovom značenju i nejasnoćama u historiografiji. Kada je u pitanju sam pojam „Iliri“, autori su saglasni sa ranije utvrđenim stavom koji je zasnovan na tvrdnji da je riječ o autohtonim predrimskim zajednicama koje su živjele na prostoru Zapadnog Balkana. Međutim, istovremeno oni odbacuju ustaljene teorije o Ilirima kao plemenskim zajednicama i iznose svoj stav da je riječ o posebnom narodu. U sklopu terminoloških odrednica autori prate i administrativno-teritorijalni ustroj u rimskom Iliriku koji je bio jasnije omeđen u odnosu na grčku Iliriju. U ovom dijelu knjige autori iznose istraživačke metode koje su koristili za obradu ove problematike i sam nastanak knjige pod naslovom *Historija Ilira*.

U okviru prvog poglavlja *Historijat istraživanja* (str. 13-20) autori ističu da su u vrijeme humanizma i renesanse, kada je oživjelo zanimanje za grčko-rimsku civilizaciju, utvrđeni novi termini u vezi s periodom koji je nastupio poslije antičke civilizacije na tlu današnje jugoistočne Evrope. Tako je pojam „ilirski“ zamijenjen sa pojmom „slavenski“, a Ilirik i Ilirija sa terminom Sklavinija, što je sasvim bilo u skladu s novim razdobljem. Od XIX stoljeća, prema mišljenju autora, počinje ozbiljnije zanimanje za Ilire, da bi u drugoj polovini istog stoljeća naučni pristup ilirologiji postao mnogo izraženijim. S tim u vezi oni naglašavaju ulogu muzeja, arheoloških društava i njihovih časopisa (širom bivše Jugoslavije) i zaključuju da bi bez njihovog stvarnog doprinosa saznanja o Ilirima još uvijek bila veoma skromna. U knjizi se posebno naglašava vrijeme poslije II svjetskog rata, kada je došlo do novih i obimnijih istraživanja na polju ilirologije. Naročiti doprinos novim i sveobuhvatnijim istraživanjima dali su: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine; časopis Glasnik Zemaljskog muzeja; Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu i Centar za balkanološka ispitivanja pri Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Pored naučnih institucija u Bosni i Hercegovini i njihovih istraživača, u Sarajevu je postojala tzv. „sarajevsko arheološko-historijska škola“ kojoj su, prema mišljenju autora, pripadali brojni naučnici: A. Benac, B. Čović, E. Pašalić, E. Imamović, Z. Marić, B. Govedarica, B. Marijanović, I. Bojanovski i drugi. U toku proteklog rata rad pomenute škole je bio potpuno ugašen. Međutim, osnivanjem Katedre za arheologiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, pri Odsjeku za historiju, ilirologija je ponovo zaživjela.

U drugom poglavlju pod naslovom *Iliri u antičkoj mitologiji i historiografiji* (str. 21-127) autori najprije ističu značaj grčkih mitova i legendi u kojima se pominju Iliri. Jedna od najznačajnijih legendi o Ilirima je priča o „Kadmu i Harmoniji“ koji su imali sina po imenu *Illyrios* - rodonačelnika svih Ilira. Autori kritički analiziraju djela grčkih i rimskih pisaca (Hekateja, Herodota,

Pseudo-Skilaksa, Pseudo-Skimnosa, Erastotena, Strabona, Teopompa, Polibija, Tita Livija, Apijana, Diodora Sicilijanskog, Veleja Peterkula, Plinija Starijeg, Klaudija Ptolomeja i Dion Kasija), u kojima su izneseni geografski, etnografski i topografski podaci, kao i podaci vezani za politička i vojna zbivanja koja se direktno ili indirektno odnose na Ilire. Osim pisanih izvora, autori naglašavaju važnost epigrafske građe, koja pruža sliku o društvenom i duhovnom životu ilirskog etnosa. U knjizi *Historija Ilira* autori nam donose onomastičke i podatke iz religijskog života, naglašavajući značaj nadgrobnih spomenika za proučavanje društvenog i gradskog života te važnost miljokaza za izučavanje putnih komunikacija. Na kraju ovog poglavlja autori su predstavili nekoliko latinskih natpisa sa područja antičkog Ilirika.

U trećem poglavlju koje nosi naslov *Odnosi Ilira i Grka prije 230. godine p. n. e.* (str. 128-147) autori su obradili ilirsko-makedonske sukobe s početka IV stoljeća do 270. godine p. n. e., u kojima je prikazana ilirska nadmoć sve do dolaska na vlast Filipa II Makedonskog 359. godine. Iste godine Filip II je prvo porazio ilirskog kralja Bardileja, a potom, tri godine kasnije (356.), i njegovog nasljednika kralja po imenu Grabo II. U novoj bici koja je vođena 345. godine autori pretpostavljaju da je ilirski kralj Pleurat porazio Filipa II. Nadalje, u knjizi se govori o nasljedniku Filipa II, njegovom sinu Aleksandru Makedonskom koji je nastavio ratovati sa Ilirima. Tada se na čelu Ilirske kraljevine nalazio Klit koji je zajedno sa Glaukijem - kraljem Taulanata ustao protiv Makedonije. Na početku sukoba Klit je porazio makedonsku vojsku i zauzeo Pelij. Međutim, u kasnijim obračunima Aleksandar je uspio povratiti Pelij i protjerati i Klita i Glaukija sa područja koje su kontrolisali. Od 335. pa sve do 317. godine oni se više ne pominju. Godine 317. ponovo se pojavljuje Glaukije, koji je u narednom periodu sve do 302. godine igrao važnu ulogu u ondašnjim političkim zbivanjima. Poslije njega, pominju se ali samo usputno sljedeći ilirski vladari: Bardilej II, Monunija (280.), i Mitila (270.).

Govoreći o grčkoj kolonizaciji istočne obale Jadranskog mora, počevši od VII stoljeća p. n. e., autori ističu da je ona doprinijela uspostavljanju grčkih kolonija i trgovačkih veza sa Ilirima. Koloniju Epidamno (Dirahij) u današnjoj Albaniji Grci su osnovali 627. godine. Međutim, u drugoj polovini V stoljeća p. n. e., istu su osvojili Taulanti. Tako je ona postala grčko-helenski polis. Godine 588. Grci su osnovali novu koloniju nazvavši je Apolonija (Albanija). Utjecaj Ilira na život Grka u ovoj koloniji bio je, prema kazivanju autora, minoran. Time je ovaj polis sačuvao sve odlike helenskog grada. Prema mišljenju autora, moguće je da je u VI stoljeću osnovana i kolonija Korkyra Melaina (Korčula), a potom, u V stoljeću i grčki grad Herakleja (?). Važno trgovačko središte na Jadranu bila je Naron (Vid kod Metkovića), koju su Grci kolonizovali u VIII stoljeću p. n. e. Nadalje, u knjizi se govori da su na početku IV stoljeća p. n. e. na Jadranskom moru osnovane dvije kolonije: Issa (Vis) i Faros (Hvar). Za razliku od kolonizatora na Issi, koji su uspostavili dobre odnose s Ilirima sve do ratova između Rimljana i Ardijske kraljevine, doseljenici na Farosu nisu uspjeli ostvariti dobre veze sa Ilirima. Međutim, obje kolonije doživjele su veliki ekonomski i svaki drugi napredak. Tako je Issa osnovala dvije kolonije: Epetion (Stobreč) i Tragurion (Trogir), dok je emporij Dim[os(?)] jedno vrijeme sam egzistirao, da bi kasnije potpao pod vlast nekog susjednog polisa. Dobre ilirsko-grčke odnose potvrđuje i osnivanje kolonije Buthoe (Budva).

U četvrtom poglavlju pod naslovom *Ilirska država* (str. 148-164) autori su, detaljno analizirajući izvornu građu, došli do zaključka da je Ilirsko kraljevstvo (232/1-168/7.), čiji su stanovnici bili Ardijeci, predstavljalo nehomogenu, ali veoma jaku etničko-političku skupinu. Koliko je ona bila snažna autori nam donose podatke na osnovu kojih se vidi da je kralj Agron, na poziv makedonskog kralja Demetrija II 232/1. godine p. n. e. ušao u rat protiv Etolaca koje je brzo porazio. Nadalje, u knjizi se govori o kralju Agronu i kraljici Teuti, pomajci njegovog malodobnog ali

zakonitog nasljednika sina Pinesa, koja je 229. godine p. n. e. pružila vlast u svoje ruke, a potom izvršila napad na koloniju Issu i time ušla u rat protiv Rima, poznat kao Prvi rimsko-ilirski rat. Naredne godine rat je završen potpisivanjem mirovnog ugovora, na osnovu kojeg su Ilirskoj državi nametnuti vrlo nepovoljni uslovi mira, a kraljici Teuti naloženo da se povuče s vlasti. U daljnjoj obradi ove problematike autori iznose brojne podatke koji prilično detaljno govore o Drugom i Trećem rimsko-ilirskom ratu, odnosno njihovim uzrocima, toku, rezultatima i posljedicama. Na kraju ovog poglavlja autori iznose svoj zaključak u kojem stoji da je Ilirska kraljevina doživjela poraz i da je potom podijeljena na tri dijela.

U petom poglavlju koje nosi naslov *Zemlje antičkog Ilirika i Rim* (str. 165-235) autori su prilično detaljno opisali nove sukobe između Rima i Ilira. Riječ je o dugogodišnjim ratovima, protiv Histra, Delmata, Japoda, Diciona, Sardeata, Mezeja i Dezitijata, u kojima su Rimljani nanosili teške gubitke svojim protivnicima da bi ih na kraju 35. odnosno 33. godine p. n. e. definitivno porazili, a potom i potčinili pod svoju vlast. Opisujući te ratove autori su, osim brojnih pojedinosti koje nam jasno oslikavaju tadašnje stanje na prostorima na kojima su živjela pomenuta ilirska plemena, njihovu ratobornost i upornost da se odbrane, iznijeli mnoštvo podataka koji nam govore o vojnoj snazi rimske države i vojničkim sposobnostima njenih vojskovođa (K. Scipion Nazika, Publija Vitinija, Oktavijana, Tiberija, Germanika i drugih). Iliri su definitivno pokoreni u Velikom ilirskom ustanku koji je vođen od 6. do 9. godine n. e. S tim u vezi, autori detaljno opisuju tok ratnih operacija i vojno-političko savezništvo između dezitijatskog i breučkog Batona. Iako su tokom 6. i 7. godine ujedinjeni ilirski narodi ostvarili nekoliko značajnih pobjeda nad Rimljanima, ipak je u toku 8. godine došlo do potpunog preokreta unutar Saveza, što je itekako odgovaralo rimskom vojskovođi Tiberiju, koji je breučkom Batonu, u znak zahvalnosti za napuštanje Saveza, dao autonomiju nad Breucima. Međutim, on je ubrzo bio uhvaćen u gradinskom naselju na području

današnje Tuzle i ubijen od strane dezitijatskog Batona. Ključna bitka dogodila se na Ardubi 9. godine, u kojoj su Rimljani trijumfovali. Nemajući drugog izbora dezitijatski Baton se predao. U kontekstu ovih zbivanja prvi put se pominje i ime Bosna (riječ je o rijeci Bosni). Na kraju ovog poglavlja, u knjizi se govori o zbivanjima nakon definitivnog poraza ilirskih naroda i podjeli Ilirika na dvije provincije: Gornji Ilirik - kasnije Dalmacija i Donji Ilirik - kasnije Panonija.

U šestom poglavlju pod naslovom *Ilirik u periodu kasne antike* (str. 235–318) autori govore o uspostavljanju dominata od strane cara Dioklecijana, o novom obliku vladavine, poznatom kao tetrarhija, pojedinih dijelova Carstva. S tim u vezi oni smatraju da su krajem VI i na početku VII stoljeća, u provincijama Dalmaciji i Panoniji, dominat i antičko doba doživjeli definitivni kraj. Za proučavanje kasnoantičke historije Ilirika autori navode sljedeće izvore: Amijan Marcelin, Notitia Dignitatum, Jordanes, Kasiodor Senator, Prokopije, zatim Hronika Comesa Marcelina, pravni kodeksi: *Codex Theodosianus*, *Corpus Iuris Civilis*, *Codex Iustiniani*, te geografsko-itinerarski izvori: *Expositio Totius Mundi et Gentium*, *Tabula Peutingeriana*, *Ravennatis Anonymi Cosmographia*. Nadalje, u knjizi se govori o granicama provincija Dalmacije i Panonije (Ilirik) od 9. godine n. e., i svim administrativno-teritorijalnim promjenama koje su uslijedile sa dolaskom na vlast careva Dioklecijana, Konstantina I, Teodosija I i Teodosija II. U okviru ovog poglavlja autori donose i pregled vojno-političkih prilika u Panoniji i Dalmaciji, počevši od polovine V pa do početka VII stoljeća.

U knjizi *Historija Ilira* autori su dali popis svih careva s područja kasnoantičkog Ilirika (zapadni i istočni Ilirik), zatim kratak opis njihovog dolaska na vlast, te na kraju njihovu ulogu u upravljanju Rimskim carstvom. Značajan pečat u rimskoj historiji ostavili su carevi Aurelijan, Dioklecijan, Konstantin I, Justinijan I, ali i drugi carevi iz Ilirika.

Posebna pažnja u knjizi *Historija Ilira* je posvećena pojavi kršćanstva na prostoru Ilirika i širenju ove vjere, prvo u razvijenim gradovima, a potom i u ruralnim krajevima provincije Dalmacije. S tim u vezi autori ističu da je kršćanska misionarska djelatnost u Iliriku pokrenuta u III stoljeću, kada su i zabilježena prva stradanja mučenika u Dalmaciji i Panoniji. Nadalje, u knjizi se govori o Milanskom ediktu iz 313. godine, daljem širenju kršćanstva u pomenutim provincijama, pojavi arijanstva koje je od 325. godine imalo jak oslonac u panonskim oblastima, gdje se i održalo sve do kraja IV stoljeća. Opisujući kršćanstvo, autori ističu da je ono uživalo punu toleranciju i u vrijeme Ostrogota, koji su bili opredijeljeni za arijanstvo. Međutim, kada su se pojavili Avari i Slaveni (krajem VI i početkom VII stoljeća), nestale su brojne crkvene organizacije u Iliriku.

Knjiga *Historija Ilira* autora Salmedina Mesihovića i Amre Šaćić daje jednu novu sliku o ilirskom etnosu i popunjava značajnu prazninu u dalekoj prošlosti zemalja čiji su stanovnici bili Iliri. Zato je ova publikacija od iznimnog značaja za stručnu, naučnu i širu javnost.

Mersiha Imamović